

Тема 7. Міжнародне кооперування: природа, форми та сучасні особливості

*Жодна значна робота людей не була здійснена
і не може бути здійснена без активної співпраці (тобто кооперації)
багатьох розумів і рук,
спільно працюючих для загальної мети
(Едуард Ніл)*

Мета: розглянути поняття кооперування виробництва; з'ясувати природу, форми, ознаки міжнародного кооперування; ознайомитись з практичними завданнями міжнародної кооперації в сучасних умовах; проаналізувати основні методи виробничого кооперування; пояснити особливості міжнародного кооперування виробництва в Україні.

План

1. Поняття кооперування виробництва.
2. Практичні завдання кооперування виробництва в сучасних умовах.

1. Поняття кооперування виробництва в системі категоріального апарату.

Створення динамічної національної системи відкритої економіки, одним із завдань якої є активізація участі в процесі міжнародного кооперування, стає необхідним атрибутом та цільовою функцією побудови відкритого суспільства, передумовою розв'язання складних та суперечливих завдань українського розвитку.

Без важелів міжнародного кооперування неможливо розв'язати ряд завдань розвитку усієї системи міжнародної економічної діяльності, зокрема:

- додатково збільшити фізичні обсяги експорту та імпорту багатьох видів продукції;
- подолати тенденції відпливу капіталу через несприятливі умови його докладання всередині країни;
- оптимізувати структуру торгівлі, зокрема подолати значною мірою сировинний характер вивезення та надто помітну орієнтацію неенергетичного імпорту на товари некритичного імпорту, збільшивши частину машинотехнічного обладнання;
- знизити вразливість експорту від антидемпінгових санкцій країн-споживачів;
- запобігти поширенню безгрошових, часто не вигідних для держави товарообмінних операцій;
- збільшити питому вагу складних технологічних виробів та наданих інтелектуальних послуг інформаційного, дослідницького та науково-технічного характеру в структурі експорту.

Поняття кооперації праці або кооперації виробництва є одним з найбільш вживаних і фундаментальних в економічній науці. Це й не дивно: блок понять, які пов'язані зі сферою міжнародної кооперації, має кардинальне значення для вивчення та наукового дослідження сучасних процесів взаємодії у світовій торгівлі, глобальному руху факторів виробництва, глобалізації та регіоналізації.

Кооперація, міжнародна кооперація мають об'єктивну природу, вони притаманні усім країнам, суспільствам, з будь-яким соціально-економічним ладом. Обидва терміни — кооперація та міжнародна кооперація — використовуються в двох значеннях: у широкому та у вузькому. В широкому розумінні ці поняття синонімічні поняттям «співробітництво», «міжнародне співробітництво». Інакше кажучи, ці категорії визначають сутнісні риси

економічної, міжнародної економічної діяльності як такої. У вузькому плані зазначені терміни трактуються як кооперування виробництва.

Змістовим наповненням міжнародної промислової кооперації в сучасних умовах є спільне виготовлення складної, технологічної, наукомісткої продукції зі спеціалізацією (подетальною, повузловою) окремих суб'єктів виробничого, як правило, на базі довгострокових договірних відносин, які передбачають безпосередні постійні виробничі та/або науково-технічні, конструкторсько-впроваджувальні зв'язки між партнерами. Поза сферою виготовлення високотехнологічних товарів, їх компонентів та обміну такою продукцією міжнародне кооперування в сучасних умовах відбувається тільки в обмежених та малозначущих, у масштабах економіки, формах.

Міжнародне кооперування набуває дедалі більшого значення, адже спеціалізація все далі відходить від колишньої монофункціональності у вигляді створення та наступної реалізації надлишків продукції залежно від внутрішніх національних потреб.

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки було визначено як одну з форм міжнародного співробітництва, нарівні з торгівлею та іншими формами взаємодії. Цей закон дає і розгорнуте визначення міжнародної кооперації (у найбільш вузькому, згідно з нашою градацією, розумінні): міжнародна кооперація — взаємодія двох або більше суб'єктів господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним. У процесі такої взаємодії здійснюється спільне розроблення або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції (деталей, вузлів, матеріалів, а також устаткування, що використовується у комплектних поставках) або спеціалізації на окремих технологічних стадіях (функціях) науково-дослідних робіт, виробництва та реалізації з координацією відповідних програм господарської діяльності.

Згідно з класифікацією ЄЕК ООН формами виробничої кооперації можна вважати:

- поставку комплектних підприємств та обладнання з наступною оплатою їх вартості продукцією, що має бути виготовлена на їх основі;
- надання ліцензій та (або) виробничого досвіду і знань з наступною оплатою їхньої вартості поставками продукції, отриманої з їх використанням;
- підряд;
- спільне виробництво, включаючи науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР);
- організацію спільних підприємств;
- запровадження спільних проектів.

На відміну від цього у класифікації ЮНКТАД виділяються такі виробничо-коопераційні форми:

- спільне виробництво;
- підряд;
- поставки в рамках ліцензійних угод;
- взаємне доповнення виробничих потенціалів;
- розподіл виробничих програм у вигляді спеціалізації;
- організація спільних підприємств

2. Практичні завдання міжнародної кооперації в сучасних умовах

Багатостороння кооперація в умовах сучасного науково-технічного прогресу, особливостей соціально-економічного розвитку стає ключовою передумовою підвищення ефективності окремих національних відтворювальних комплексів, зокрема й нашої держави.

Підприємницька ініціатива суб'єктів основної господарської ланки, самих виробників товарів та послуг, діяльність яких визначається відповідно до потреб споживачів, є головним змістом міжнародної кооперації у вузькому розумінні — міжнародної промислово-виробничої кооперації. Разом з тим ефективність участі національної економіки в процесах виробничої кооперації значною мірою залежить від правильності її макроекономічного регулювання. Функцією державного втручання є, наприклад, створення сприятливого для коопераційної взаємодії законодавства, укладення відповідних міжнародних угод, забезпечення стабільності внутрішнього ринку та умов діяльності комерційних структур у разі зіткнення зі стихією світової конкуренції, а можливо і з централізовано скерованими експансіоністськими або протекціоністськими діями з боку інших держав. У більш загальному плані держава повинна дбати про оптимізацію якості відтворення — якомога повнішого заміщення екстенсивної моделі на інтенсивну модель відтворення.

У сучасних умовах з поняттям кооперації виробництва у вузькому розумінні пов'язуються різноманітні форми співробітництва під час виготовлення високотехнологічної продукції, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, спільного використання досягнень фундаментальної науки, управлінських та інформаційних технологій.

Технічно міжнародна кооперація у вигляді спільного виробництва виражається передусім у поставках (взаємних чи односторонніх) субпродуктів, вузлів та деталей, із подальшою доробкою, доведенням та збиранням кінцевої продукції на підприємствах партнерів або одного з партнерів.

Очевидно, що для реалізації цілей такого співробітництва потрібне узгодження не тільки на мікро-, а й на макроекономічному рівні численних підходів до питань метрології та стандартизації, уніфікації технічних правил та нормативів, типізації або включення до числа прийнятих стандартів окремих параметрів готових виробів, агрегатів, вузлів і деталей.

Інструментами державного регулювання міжнародної кооперації може бути пільгове митне регулювання поставок обладнання або виробничих ліній, цілих виробничих комплексів, сприяння торгівлі ліцензіями. Особливий напрям уваги — сприяння розвитку нових видів технологій, відповідному забезпеченню інформацією, ноу-хау. Товарообмін, який відбувається відповідно до міжнародних договорів підяду, цілком обґрунтовано може претендувати на значно сприятливіший режим регулювання.

Пріоритетними напрямками розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва є:

- інформатизація, автоматизація, роботизація виробничих процесів;
- надійне мирне використання атомної енергії;
- створення нових видів конструкційних матеріалів;
- розширення практичного використання біотехнології та генної інженерії;
- космічні дослідження.

Участь України в міжнародній виробничій кооперації

Необхідність докорінної технічної та технологічної модернізації промислового і сільськогосподарського виробництва України, його переорієнтація на вищі світові стандарти

з метою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції вимагає максимально ефективного використання наявного науково-технічного економічного потенціалів країни, широкого розвитку міжнародної кооперації в області науки, освіти і виробництва.

Важливу роль у забезпеченні життєво необхідних потреб України відіграє виробнича кооперація з іншими державами, яка в останні роки набула в світі стрімкої динаміки. Міжнародна практика свідчить, що коопераційні угоди є доцільними й економічно обґрунтованими в трьох випадках:

1) якщо в країні відсутні сировина чи інші матеріали, необхідні для виробництва даної продукції;

2) якщо в структурі готової продукції частина закордонних постачань перевищує 50 %;

3) якщо за технічними й експлуатаційними якостями виробу, що ввозяться по коопераційних постачаннях, кращі, ніж національні аналоги.

Відсутність в Україні державних програм у галузі науки, розвитку сучасних технологій, наукоємких галузей і видів послуг об'єктивно знижує коопераційний потенціал економіки. І навпаки, виявлення пріоритетів промислово-галузевого розвитку, з'ясування переліку тих реальних міжнародних проектів, в яких можуть взяти участь Україна, її підприємства, може відіграти велику позитивну роль для розвитку міжнародного кооперування виробництва, збільшити обсяги та поліпшити якість міжнародного співробітництва на мікроекономічному рівні.

Наприклад, Україна має великі коопераційні та кредитно-інвестиційні можливості у сфері космічного співробітництва з Європейською космічною агенцією (ЄКА). Адже в Україні існує потужний космічний потенціал, який далеко не завжди може претендувати на самодостатність, як один із конкурентних автономних світових центрів космічної промисловості. Серед напрацювань, які могли б становити перспективний напрям коопераційної взаємодії з ЄКА, можна навести технології супутникового зв'язку, дистанційного зондування Землі, систем космічного транспортування, а також виробництва ракет «Зеніт» та «Циклон», створення систем орієнтації й управління орбітальними станціями та багато іншого.

Таке співробітництво та аналогічні його форми могли б значно посприяти розвитку окремих виробництв, а також збільшенню експорту товарів і послуг, надходжень до держбюджету, поліпшенню макроекономічних параметрів.